

بررسی تحلیلی – تطبیقی نظریه «ضرورت ثبوت ثابت»

در آراء سید سند و ملاصدرا

فاطمه عابدینی^(۱)

علی ارشد ریاحی^(۲)

چکیده

در «قاعده فرعیه» که از قواعد مهم فلسفی است، هر چند حکما درباره «ضرورت ثبوت مثبت له» وفاق دارند، اما «ضرورت ثبوت ثابت» مورد اختلاف نظر فلاسفه واقع شده است. درباره ثبوت ثابت دو نظریه مطرح شده است؛ از نظر مشهور فلاسفه، ثبوت ثابت ضرورت ندارد و در مقابل، برخی قائل به ضرورت ثبوت ثابتند. ملاصدرا از قائلان به ضرورت ثبوت ثابت است. او نظریه عدم ضرورت ثبوت ثابت را از قائلی – بدون ذکر نام – نقل کرده است. برخی از شارحان وی، این نظریه را علاوه بر سید شریف جرجانی و علامه دوانی، به سید سند نیز نسبت داده‌اند، در حالی که این نظریه با آنچه در بیانات سید سند (در نسخ خطی وی) یافت می‌شود، انطباق ندارد و برعکس، وی از قائلین به «ضرورت ثبوت ثابت» است. قول به عدم ضرورت ثبوت ثابت، قول معاصرش، علامه دوانی است. در نهایت، در این نوشتار بیان شده است که ملاصدرا ضمن استفاده از نظریه سید سند، نظریه‌یی متفاوت با نظریه وی ارائه داده است.

کلیدواژگان: قاعده فرعیه، ثبوت ثابت، ثبوت مثبت له، ملاصدرا، سید سند.

مقدمه

از جمله قواعد مهم فلسفی، قاعده فرعیه است. مفاد این قاعده که عبارتست از «ثبوت شیء لشیء فرع ثبوت مثبت له»، درباره موضوع قضیه است؛ یعنی ثبوت یک شیء برای شیء دیگر هنگامی می‌تواند صحیح باشد که شیء دیگر (مثبت له) خود ثابت باشد (جوادی آملی، ۱۳۸۹: ۴۳۱/۴؛ ر.ک: ابراهیمی دینانی، ۱۳۸۰: ۱/۱۵۶). مفاد قاعده فرعیه به شکل خاص آن، یعنی ضرورت تقدم مثبت له بر ثبوت ثابت، تقریباً از سوی همه حکما پذیرفته شده است (احمدنگری، ۱۹۷۵: ۱/۳۷۴ – ۳۷۵؛ ر.ک: ابن سینا، ۱۴۰۴: ب: ۷۹؛ طوسی، ۱۳۷۵: ۱/۱۲۹؛ ملاصدرا، ۱۳۸۹: ۱/۳۷).

اما عبارت «ثبوت شیء لشیء فرع ثبوت مثبت له» تمام قاعده فرعیه نیست، زیرا هر ثبوتی همچنانکه «مثبت له» دارد، ثابتی نیز دارد، از اینرو فلاسفه در این بخش به این مسئله پرداخته‌اند که آیا در قضایای موجه علاوه بر اینکه «مثبت له» باید موجود باشد، تا بتوان محمول یا

تاریخ دریافت: ۹۸/۶/۳۰ تاریخ تأیید: ۹۸/۹/۳

(۱). دانش آموخته دکتری حکمت متعالیه دانشگاه اصفهان (نویسنده مسئول)؛ fatemeh.abedini12@yahoo.com

(۲). استاد گروه فلسفه و کلام اسلامی دانشگاه اصفهان؛ arshad@ltr.ui.ac.ir